

جمهوری اسلامی ایران
سازمان برنامه و بودجه کشور

مرکز پژوهش های توسعه و آینده نگری

سیری در آینده پژوهی

سعید قاسمی زاده تمر

دی ماه ۱۳۹۹

State
داده
حکمرانی
آینده
داده
آینده
State
داده
آینده
State
داده
آینده
Statistics
حکمرانی
State
داده
آینده
Policy
حکمرانی
State
داده
آینده
Futures Studies
داده
آینده
Governance
حکمرانی
داده
آینده

پژوهشگر مرکز
پژوهش‌های توسعه
آینده نگری

خط مشی گذاری و
حکمرانی در عصر
فناوری‌های داده
(رساله دکتری آینده پژوهی)

آمارشناس کشوری
(دفتر شاخص برنامه‌ها و
سیاست‌های کلان)

کارشناسی و
کارشناسی ارشد
Statistics

آینده پژوهی در درون دولت | حکمرانی آینده

**زبان و آینده: چرا واژگان مهمند و در
آینده پژوهی، مسئله‌سازتر!**

هدف: زبان استاندارد!
در این حوزه (؟) کلمات را در آن معنی که هست [قرارداد می‌کنیم]، استفاده کنید!

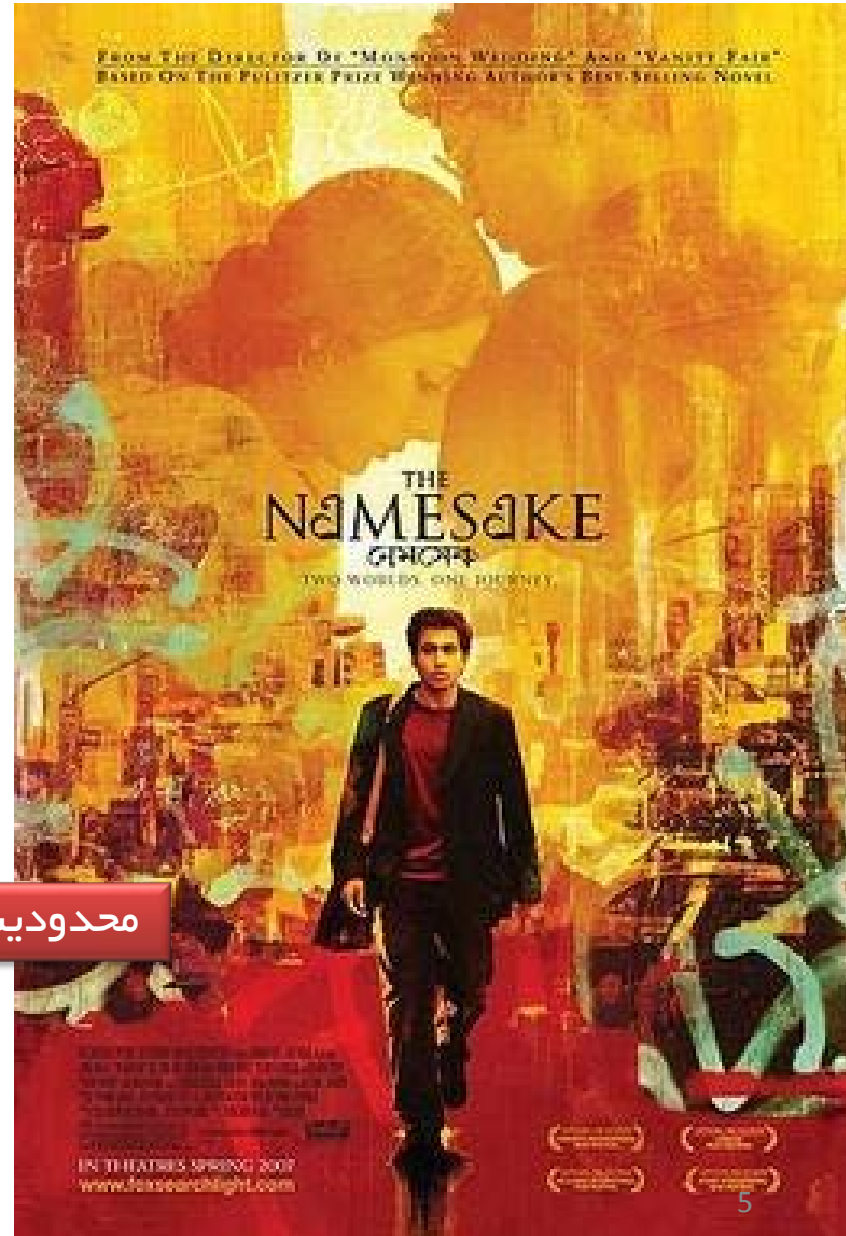
مطالعات آینده‌های بدیل

میراث واژگان انسان ها و اهمیت قرارداد بین ما برای آینده

۱

محدودیت واژگان به تجربه گذشته، و نابهینگی آن برای آینده بشر

چه مفهومی در یک اسم نهفته است؟

آینده ها؛ آینده پژوهی؛ آینده شناسی؛ آینده گرایی؛ آینده نگاری؟

Futures

Volume 42, Issue 3, April 2010, Pages 177-184

The Namesake: Futures; futures studies; futurology; futuristic; foresight—What's in a name? ☆

Ziauddin Sardar

بحران هویت، معنی و چرخه نوآوری مکرر بی ثمر

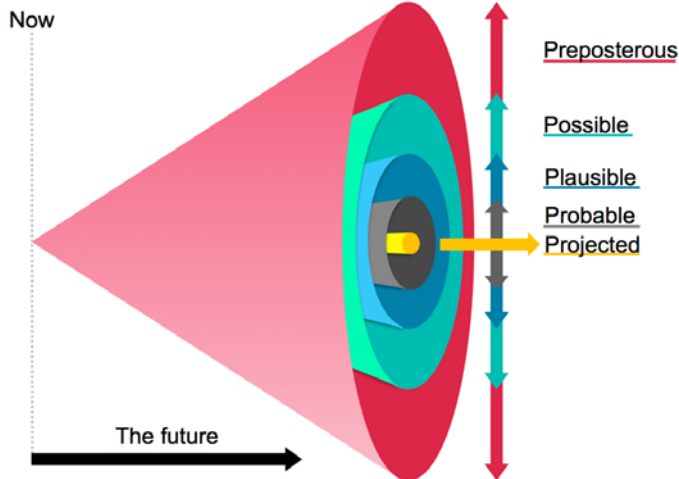
همراهی با یک نهاد علمی

نگاه به تاریخ آن گفتمان

مطالعات آینده‌ها (Futures Studies)

نکته اول: زبان استاندارد!
در این حوزه (؟) کلمات را در آن معنی که هست [قرارداد می‌کنیم]، استفاده کنید!

زبان استاندارد مهم است اما، خود زبان در آینده پژوهی، مهمتر است!

انواع مطالعات آینده ها

آینده پژوهی مبتنی بر پیش بینی

Predictive Futures Studies

آپ تعبیری

Interpretive Futures Studies

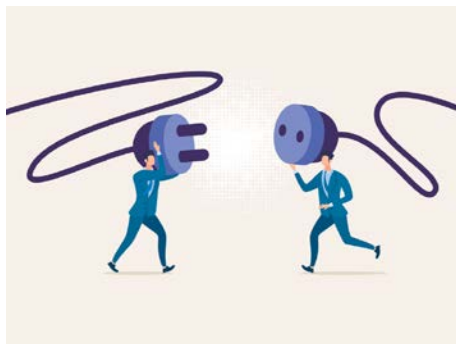
آپ انتقادی

Critical Futures Studies

مبتنی بر اقدام و پیشنگری

Anticipatory Action Learning

• در آینده‌پژوهی مبتنی بر پیش‌بینی، فرض می‌شود **زبان خشتی** است و در پدید آمدن جهان واقعی مشارکتی ندارد. زبان صرفاً به توصیف واقعیت می‌پردازد و یک پیوند نامرئی بین نظریه و داده است. پیش‌بینی، مبتنی بر این فرض است که بر جهان، جبرگرایی حاکم است و آینده را می‌توان شناخت.

- یک مزیت بزرگ برای کاربران دارد:
- این دیدگاه مزیتی برای کارشناسان (برنامه‌ریزان و تحلیل‌گران سیاست و همچنین آینده‌پژوهانی که به پیش‌نگری امور می‌پردازند)، اقتصاددانان و ستاره‌بینان است.
- آینده تبدیل به حوزه‌ای تخصصی و مکانی جهت شبیه‌سازی می‌شود. به‌طور کلی، گفتمان راهبردی در این چارچوب بیش از همه با اطلاعات ارزشمند سر و کار دارد زیرا زمان مناسب و دامنه پاسخ‌های مقابله با دشمن/رقیب را ارائه می‌کند. پیش‌بینی خطی بیش از سایر تکنیک‌ها به‌کار گرفته می‌شود.
- از سناریوها به جای آن که جهت پیشنهاد دیدگاه‌ها و جهان‌بینی بدیل استفاده شود، به عنوان انحراف‌های جزئی از هنجار و عرف استفاده می‌شود.

- در آینده‌پژوهی تعبیری، هدف پیش‌بینی نیست، بلکه بصیرت یافتن است. حقیقت نسبی فرض می‌شود و زبان و فرهنگ در کنار هم در خلق جهان واقعی مشارکت دارند. ما از طریق مقایسه و ارزیابی تصاویر متفاوت ملی یا جنسیتی یا قومی از آینده به بصیرت‌هایی درباره‌ی شرایط انسانی دست می‌یابیم. این نوع آینده‌پژوهی کم‌تر فنی است و اسطوره‌شناسی در آن اهمیتی معادل با ریاضیات دارد.
- یادگیری از هر مدل و جستجو برای روایت‌های جهانی که قادر به بیان ارزش‌های پایه و محوری انسان باشد، مأموریت اصلی این رویکرد معرفت‌شناختی است. در حالی که چشم‌اندازها در اغلب موارد در محور این رویکرد تعبیری قرار دارند، نقش ساختار نیز مهم است که توسط طبقه، جنسیت یا دیگر ابعاد روابط اجتماعی دسته‌بندی می‌شود

• هدف آینده‌پژوهی انتقادی پیش‌بینی یا مقایسه نیست، بلکه جستجوی واحدهای مسأله‌ساز تحلیل و عدم تعریف آینده است. ما به پیش‌بینی جمعیت نمی‌پردازیم، بلکه به این امر می‌پردازیم که چگونه عامل جمعیت در گفتمان مطرح می‌شود. مثلاً، می‌پرسیم: چرا جمعیت به جای جامعه یا مردم؟ نقش دولت و دیگر اشکال قدرت در خلق گفتمان‌های آمرانه و اقتدارگرا در درک چگونگی تبدیل شدن یک آینده‌ی خاص به امری مسلط، محوری و مرکزی است. هدف تحقیق انتقادی برهم‌زدن روابط فعلی قدرت از طریق مسأله‌سازی درباره‌ی دسته‌بندی‌ها و یادآوری حوزه‌های دیگر، سناریوهای آینده، است

- در آینده‌پژوهی نوع چهارم، یادگیری حین عمل پیشگراانه، کلید و محور کار توسعه‌ی تخمین‌های محتمل، ممکن و مرجح آینده براساس دسته‌بندی‌های ذی‌نفعان است.
- آینده از طریق مشارکت عمیق ساخته می‌شود. در نتیجه آینده در اختیار کسانی قرار می‌گیرد که به آن علاقمندند.
- علاوه بر این، پیش‌بینی یا چشم‌انداز کامل و بی‌نقصی وجود ندارد.
- آینده به طور مستمر مورد بازنگری و پرسش قرار می‌گیرد.
- نه تنها محصول، نظام تحویل یا فرایند مورد پرسش قرار می‌گیرد، بلکه در مورد تصویر آینده نیز پرسش می‌شود.
- - چه کسی مالک آن است؟ چگونه در سازمان گردش می‌یابد؟ آیا چشم‌انداز ساز است؟ آیا فنی است؟ آیا یک بیانیه رسمی چشم‌انداز وجود دارد و اگر وجود دارد آیا به هدایت تصمیم‌گیری می‌پردازد یا صرفاً تشریفاتی است؟

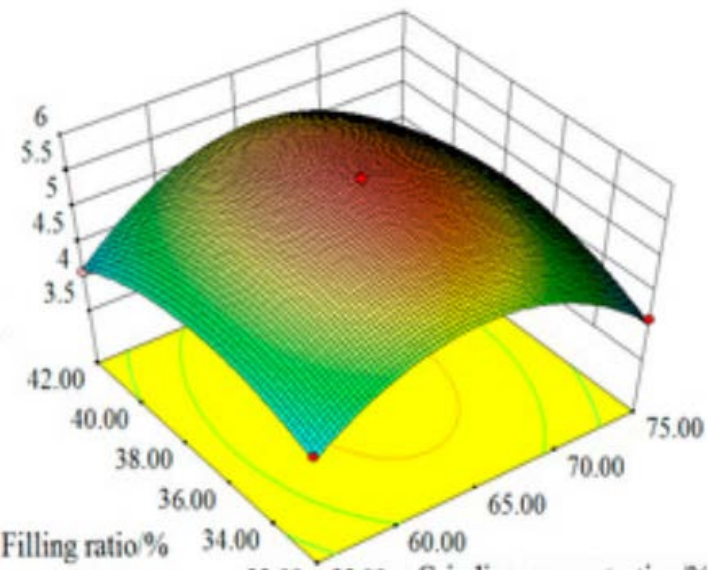
نکته اول: زبان استاندارد!
در این حوزه (؟) کلمات را در آن معنی که هست [قرارداد می‌کنیم]، استفاده کنید!

نکته دوم: زبان ختی نیست!
آینده مال همه است و آینده پژوهی باید فراگیر باشد و ذی‌نفعان مختلف زبان مختلفی را به کار می‌برند! در آینده پژوهی به سلطه‌زبانی توجه کنید و عیوب آن را بر ملا سازید تا شانس زایش آینده‌ای مطلوب و فراگیر افزایش دهید!

جستجوی بیشتر از

تصویری که آینده پژوهان از آینده پژوهی ارائه می کنند

- نیاز جدید در مقوله ای ناجدید (آینده کشف جدید نیست! نیازها دچار تحول شده!)
- ۱۹۲۹ - شورای منابع ملی آمریکا
- - ۱۹۳۷ - تأثیرات اجتماعی فناوری
- برنامه ریزی های ملی
- رکود بزرگ
- جنگ های جهانی ۱ و ۲
- تحقیق در عملیات و اندیشکده ها
- فدراسیون جهانی آینده پژوهی ۱۹۷۳
- دهه ۶۰ و کمسیون سال ۲۰۰۰ آکادمی هنر و علوم آمریکا و تبدیل آینده اندیشی به حرفه
- باشگاه رم

سعید قاسمی

۲-۲- دوره‌ها و برنامه‌های آموزشی آینده‌پژوهی

یکی از نخستین دوره‌های دانشگاهی در ایالات متحده که به طور کامل به آینده اختصاص داشت، به همت تافلر در پاییز سال ۱۹۶۶ برگزار شد. این دوره با عنوان **تغییر اجتماعی و آینده^۱** در دانشکده جدید پژوهش اجتماعی^۲ در نیویورک برگزار می‌شد. یک سال بعد، یعنی در سال ۱۹۶۷، جیمز دیتور^۳ دو دوره آموزشی آینده‌پژوهی را در مؤسسه پلی‌تکنیک ویرجینیا^۴ تدریس کرد. این دوره‌ها به پیروی از دوره آموزشی تافلر طراحی و نامگذاری شد (گفت‌وگوی شخصی، ۳۰ مارس ۱۹۹۴). در همین سال، وندل بل نیز دوره‌ای را با عنوان **جامعه‌شناسی آینده^۵** در دانشگاه ییل برگزار کرد. به پیروی از این دوره‌ها، دوره‌های دیگری نیز برگزار شد؛ تا سال ۱۹۷۳ تنها در دانشکده‌ها و دانشگاه‌های ایالات متحده و کانادا بین سیصد و پنجاه تا چهارصد دوره آموزشی در حوزه آینده برگزار می‌شد.

امروزه در دوره‌های دبستان و دبیرستان واحدهای درسی ویژه آینده‌پژوهی ارائه می‌شود و در دانشگاه‌ها نیز دوره‌های تحصیلی ویژه‌ای به آینده‌پژوهی اختصاص یافته است که از جمله آن‌ها می‌توان به دوره کارشناسی ارشد **انتخاب آینده‌های بدیل^۶** در دانشکده علوم سیاسی دانشگاه هاوایی، در مانوا^۷ و نیز دانشگاه ماساچوست^۸، **آمریکیت^۹**، دانشگاه مینه‌سوتا^{۱۰} و دانشگاه ایالتی پورتلند در اورگان^{۱۱} اشاره کرد.

X. فرض کنیم توسعه بعنوان یک اصل ثابت، در طول این سالها باقی مانده است. آیا نیازهای توسعه جوامع دچار تحول نشده اند؟ آیا ابزارهای توسعه، **به خوبی** متوجه این تغییرات بوده و بروز شده است؟

۱. آینده پژوهی چگونه، به این تغییر نیاز و ابزار توجه داشته است؟ (صفحه ۲۰ کتابچه ما)

۱.ا. آینده پژوهی و گستره موضوعات

۱.ب. پیشینه متنوع آینده پژوهان

۱.ح. نامیده نشدن به یک اسم حرفه ای موخر

۱.د. مقصد مشترک: اهداف آینده پژوهان

۱. مطالعه آینده‌های ممکن: بهتر است با این پرسش آغاز کنیم که چه سودمندی خاصی در مطالعه آینده‌های ممکن نهفته است؟ این پرسش، با این پیش فرض پنهان و امیدبخش در بین ما همراه است که همواره، بدیل‌های دیگری امکان وقوع دارند و هرگز تسلیم واقعیات امروز نیستیم. در همه جوامع، بسیاری از ظرفیت‌های بشری و فضای در دسترس آن‌ها، ناشناخته و پرورش نیافته رها می‌شوند و تنها بر بخش کوچکی از استعدادها و نوآوری‌ها تمرکز می‌شود. بیشتر افراد از امکان ایجاد تغییر در خود غفلت می‌کنند و به‌خصوص در بزرگسالی، به روزمرگی و طی مسیری از رفتارهای یکنواخت که در گذشته آموخته و درونی کرده‌اند، گرایش دارند و از گزینه‌های بدیل، مطلوب و چالشی به‌راحتی صرف‌نظر می‌کنند. به این ترتیب، اسیر محدودیت‌ها و قیودی می‌شوند که نباید باشند و از آینده‌ای محروم می‌شوند که در آن فرصتِ حقِ انتخاب داشته‌اند!

این شیوه زندگی فردی، در مقیاس سازمانی و اجتماعی نیز منعکس می‌شود. هادلی (۱۹۸۶ به نقل از کورنیش)، نقل می‌کند که رئیس ستاد ارتش آمریکا در دهه ۵۰ میلادی در پاسخ به این پرسش که مهم‌ترین وظیفه خود را به‌عنوان سرباز ارشد کشور چه می‌داند، گفته بود: حمایت از دگرانديشان.

بحران اریبی بازماندگان در سازمان

- .X شناسایی آینده های ممکن
- .۱۱ آینده های محتمل
- .۱۲ بررسی تصاویر آینده
- .۱b بنیان های معرفتی
- .۱b بنیان های اخلاقی
- .a تفسیر گذشته و تعیین موقعیت حال (رهاسازی)
- .b طراحی اقدام اجتماعی (تلفیق ارزش + دانش)
- .b۱ افزایش مشارکت مردمی
- .b ترویج تصویری ویژه در باره آینده و حمایت از آن

- این پیشفرض ها، یک دایره محدود ایجاد می کنند، خیلی ها دوست دارند در این دایره باشند ولی این پیشفرض ها را قبول نکنند!!
- این پیش فرض ها تا حدودی قابل نقد هستند بخصوص که نگاه سکولار و غربی را دارند.
- x. ویژگی هایی که برای زمان متصور هستید چیستند؟
- ۱. آیا آینده می تواند بدیع و مستقل از روند گذشته و حال باشد؟
- ۱. آیا اقدامات جمعی ما می تواند بی نیاز از آینده اندیشی باشد؟
- ۲. آیا آینده پژوهی از سودمندترین دانش، یا پرکاربردتری دانش چیزی کمتر دارد؟
- ۳. آیا حقیقت مسلمی از آینده [معین] وجود دارد که در دسترس ما در زمان حال باشد؟
 - a. آیا آینده معین نیست؟ آیا امکان تغییر در آن وجود دارد؟
 - b. آیا آینده با اقدامات فردی و جمعی ما ارتباطی دارد؟
 - b1. آیا آینده پژوهی می تواند غیر مشارکتی و تک رشته ای باشد؟
 - b. آیا آینده بهتر، موضوعیت دارد؟

- آینده پژوهان چه نگاهی به آینده پژوهی دارند؟
- آینده پژوهان چرا نگاه طنز به اصول و قواعد خود دارند؟
- آینده پژوهی، بی مبالات، MAD (ظاهرا دیوانه)، دیرباور و بی آینده است و آینده پژوهان هم همین طور!! [البته آینده پژوهان بسیار امیدوارند که مخاطبان، اسیر ظواهر کلام و رفتار نمی شوند]
-

آینده پژوهی در پی شناسایی، ابداع، ارائه، آزمون و ارزیابی آینده های ممکن و محتمل است تا بر پایه ارزش های جامعه، آینده های مرجح را انتخاب و برای پی ریزی ساخت مطلوب ترین آینده ایفای نقش کند

- هرگاه کارفرما یا کسی که اختیار شرکت/سازمان/جامعه را دارد و بخواهد آینده بازی را کارفرمایی کند، می تواند روی تخصص و مهارت آینده پژوهان [حرفه ای و واقعی] حساب باز کند چرا که آنان می توانند یک وضعیت باورناپذیر ولی مرجح را، به ممکن، سپس محتمل تغییر داده و نهایتاً جاری سازی کنند

تبدیل یک وضعیت باور ناپذیر به ممکن و سپس محتمل کردن آن و نهایتاً ایجاد آن وضعیت به عنوان یک واقعیت جاری و عادی

• پرسش: آینده پژوهی چه ادعایی دارد؟

- آینده پژوهی، پژوهش تغییر است، نه در حرف بلکه هر آنچه که می توان تغییری سیستماتیک و بنیادین در ۱۰ تا ۲۵ سال تحویل داد! (ج گلن)

پاپ فیوچریسم

آینده مسئله محور

آپ انتقادی

آینده پژوهی معرفت‌شناختی

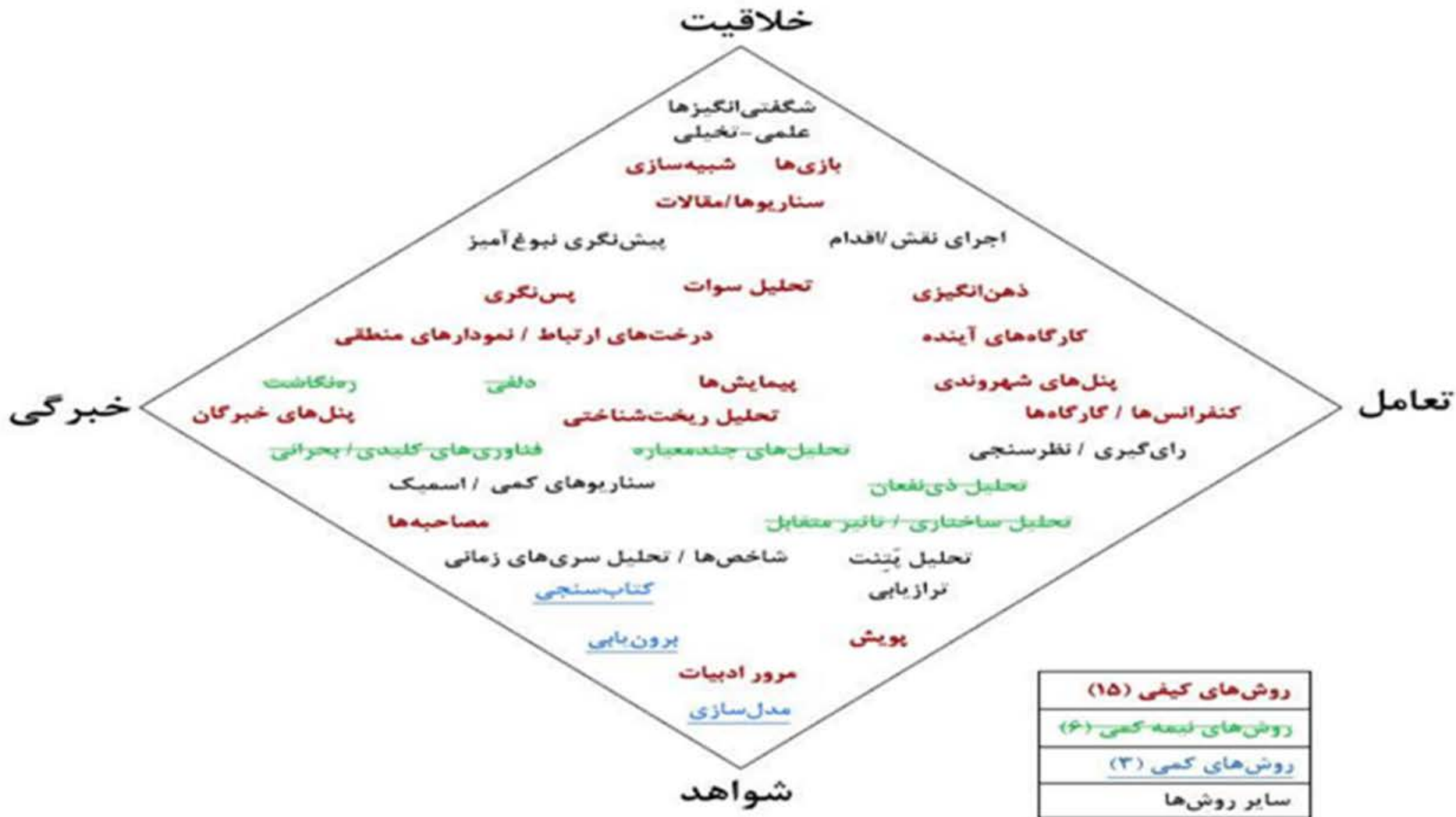
- آیا آینده پژوهی مفید وجود دارد؟ اگر بلی، چه معیاری برای مفید بودن داریم؟
- آیا شما اگر چیزی علمی باشد را می پذیرید که حق فعالیت داشته باشد؟
- آیا شما هر علمی را در امور تحت کنترل خود اجازه ورود میدهید و از آن استفاده می کنید؟
- شرط مشروعیت ورود یک صنف به مسائل جامعه چیست؟
- آینده پژوهی/پژوهان بسیار لوکس، لوس و نر است، آن را اگر از در برانند از پنجره وارد نمی شود! چرا؟
- نتیجه: بسیار مفید خواهد بود بحث کنیم که آینده پژوهی علم است یا خیر. اگر نشان دهیم آینده پژوهی علم است، می توانیم معیار علم را برای انجام یک کار آینده پژوهانه مفید و واقعی بکار ببندیم.
- علمیت آینده پژوهی با معیار فلسفه علم
- علمیت آینده پژوهی در معیار نهاد علم جامعه شناسی علم

- قبل از اینکه علمیت آینده پژوهی را پرسش کنید، در ابتدا مطمئن شوید نگرش درستی به چیستی علم دارید!
 - گزاره خداناپذیر/پاسخ به چرایی/رد شرط چرایی/پذیرش خطاپذیری/تاکید بر روش علمی(استقرا)/تحقیق پذیری گزاره/ابطال پذیری /رد آزمون پذیری علم/نظریه باری مشاهده/ تعیین ناقص نظریات/قیاس ناپذیری/
- اصلاح پرسش: آیا آینده پژوهی می تواند در ایران علم باشد؟
 - اگر نهاد علم آینده پژوهی در ایران شکل نگیرد، آیا می توان از نهادهای علمی خارج از کشور جبران کرد؟

- موضوع آینده پژوهی، همچون علوم اجتماعی، واقعیت اجتماعی است. پیشفرض یا بنیان فکری آینده پژوهان در مورد واقعیت این است که واقعیتی مستقل از پژوهشگر وجود دارد که همزمان دارای قوای علی گوناگون و متعدد است (تقوی، درسگفتارها). هرچیز واقعی، دارای خاصیت است. خاصیت واقعیت اجتماعی این است که امری متغیر است و به حالات ذهنی از قبیل ترس، امید و هیجان وابستگی دارد. واقعیت اجتماعی متفاوت از واقعیت فیزیکی است که امری بی نیت است. شناخت واقعیت فیزیکی روش متفاوتی دارد که در آن نیاز به کنش نیست و پژوهشگر می‌تواند اغلب به شناختی آفاقی/عینی از آن دست یابد. رویکرد اثباتگرایی در امر فیزیکی یا طبیعی ممکن و قابل حصول است. هرچند الان در فیزیک مدرن، شناخت، نیازمند کنشگری با مواد مورد مطالعه است (مثلا بمباران فوتونی یا برخورد دادن ذرات ریز اتمی).

Non-intentional –

- روش چشم انداز نویسی
- روش تحلیل لایه ای علی
- روش پویش محیطی
- روش چرخ آینده

- بحران واژه ها و اندیشیدن به آینده
- بحران نوآوری های بی ثمر اندیشیدن به آینده اندیشمندان
- آینده پژوهی به مثابه یک جنبش باز به روی همه ما، اما صیانت از اصالت جنبش، وظیفه خطیری است بخصوص در جوامع ما
- بحران کارفرمایی در آینده پژوهی ایران و به طور عام در جهان
- از آینده پژوهی در هر سطحی که می‌توانیم استفاده کنیم ولی اجازه ندهیم، رسالتی که واژه آینده پژوهی، در خود پنهان دارد، خاموش شود.

با تشکر

